

Ο ΦΥΛΕΤΙΚΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΑ

Ιωάννης Π. Τζιβάρας

*Διδάσκων Δημοσίου και Ευρωπαϊκού Δικαίου, Τμήμα Οικονομίας και Διοίκησης,
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Υπότροφος ΙΚΥ, Επιστημονικός Συνεργάτης
ΕΚΕΜΕ.*

Εισαγωγικά στοιχεία

Οι Ρομά, ως μειονοτική ομάδα, αποτελούν μία εκ των πολυπληθέστερων μειονοτήτων στον ευρωπαϊκό χώρο, αφού μετά τις πρόσφατες διευρύνσεις, ο αριθμός των Ρομά που κατοικούν στα κράτη-μέλη έφθασε τα 8 έως 10 εκατομμύρια περίπου. Ως *προστατευόμενη πολιτισμικά μειονότητα, αλλά, ίσως, και η περισσότερο αποκλεισμένη μειονότητα στην Ευρώπη, ιδίως λόγω της γενικότερης φιλοσοφίας της, των παραδόσεων, της γλώσσας, της κοινωνικής και γεωγραφικής κινητικότητας¹ όπως και του γενικότερου τρόπου ζωής των μελών της, έρχεται αντιμέτωπη με σημαντικά προβλήματα, τα οποία υφίστανται λόγω του υψηλού ποσοστού περιθωριοποίησης της².*

Στα πλαίσια του ευρύτερου κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν, οι Ρομά έρχονται αντιμέτωποι με διακρίσεις και κατάφωρες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και, μεταξύ αυτών, το σημαντικό πρόβλημα της ανισότητας στην εκπαίδευση, συνδεδεμένο με εκείνο του φυλετικού διαχωρισμού. ***Ειδικότερα, υφίσταται αποστέρηση του***

1 Τσαούσης, Δ. Γ., Κοινωνική Δημογραφία. (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2002), 115.

2 Για τα προβλήματα και τον γενικότερο κοινωνικό αποκλεισμό που υφίστανται οι Ρομά, μεταξύ πολλών, βλ. Okely, J., *The Traveler: Gypsies*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), Έξαρχος, Γ., «Κοινωνικός αποκλεισμός των Τσιγγάνων,» στο Κοινωνικός αποκλεισμός. Η ελληνική εμπειρία, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (επιμ) (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 1998), Μουχελή, Α., «Τσιγγάνοι και κοινωνικός αποκλεισμός,» στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιμπράντη, Α., Φρονίμου, Ε. (επιμ) (Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1999), 491-525, Έξαρχος, Γ., Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι. (Αθήνα: Εκδόσεις Γαβριηλίδης, 1996), Λιζούα, Ζ., Ρομά, Τσιγγάνοι, ταξιδευτές. Οι Τσιγγάνοι της Ευρώπης. (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτης, 1999) όπως και Γκόγκα, Α., «Πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης: Η περίπτωση των Ρομά της Ηράκλειας Σερρών», στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης. Πρακτικά Πανηγυρικού Συνεδρίου για τον εορτασμό της 10ετίας του Τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης. Κοινωνική Πολιτική, Κοινωνική Διοίκηση, Κοινωνική Εργασία και Κοινωνική Παρέμβαση: παρούσα κατάσταση και μελλοντικές τάσεις και προοπτικές. Κομοτηνή, 19-21 Οκτωβρίου 2007, Δικαίος, Κ., Πεμπετζόγλου, Μ., Πετμεζίδου, Μ. (επιμ) (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2009), 176-178.

δικαιώματος της ισότητας, και σε επίπεδο εκπαίδευσης, ταυτόχρονα με την αναποτελεσματική λειτουργία της προστασίας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους, ως δικαιωμάτων που αποτελούν μέρος του ελαχίστου πυρήνα προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Το γεγονός αυτό παρεμποδίζει, κατά αυτόν τον τρόπο, την ομαλή λειτουργία των ιδίων των κρατών αφενός, και την δημιουργική συνύπαρξη της μειονότητας με τον υπόλοιπο πληθυσμό αφετέρου. Τα παραπάνω, έχουν ως αποτέλεσμα, την ύπαρξη ιδιαίτερα έντονων τριβών στα κοινωνικά σύνολα και την ταυτόχρονη έκθεση, σε διεθνές επίπεδο, κρατών τα οποία αγνοούν ή παραμελούν, κατά κάποιο τρόπο, τις υποχρεώσεις τους απέναντι στις μειονοτικές ομάδες εν γένει.³

Η μειονότητα των Ρομά, στερείται εις ολόκληρον σχεδόν, το θεμελιώδη δικαίωμα της μόρφωσης, σε σημείο όπου το μεγαλύτερο ποσοστό της να διέπεται από αναλφαβητισμό.⁴ Είναι σημαντικό να τονιστεί πως, ενώ σε επίπεδο ΕΕ, τα κονδύλια τα οποία δαπανούνται για το ζήτημα της εκπαίδευσης είναι, εν γένει, υψηλά και τα Προγράμματα τα οποία λαμβάνουν χώρα χαρακτηρίζονται ως πολυδάπανα, εντούτοις, το 80% περίπου, των ενηλίκων Ρομά είναι αναλφάβητο, ενώ, περισσότερο από το 50% των ανηλίκων Ρομά, δεν συμμετέχει καθόλου σε εκπαιδευτικές δομές.

Η κοινωνική απόρριψη, ο κοινωνικός αποκλεισμός και γενικότερα, οι κάθε μορφής εκδηλώσεις θεσμικού και κοινωνικού ρατσισμού⁵ και μισαλλοδοξίας απέναντι στους Ρομά, οδηγούν σε ένα διττό αποτέλεσμα. Το εν λόγω έχει να κάνει, αφενός με την αποχή του μεγαλύτερου ποσοστού των Ρομά από τις εκπαιδευτικές δομές και αφετέρου με τον «διωγμό» αυτών από τις σχολικές αίθουσες λόγω, κυρίως, των έντονων ρατσιστικών εκδηλώσεων από την πλευρά των παιδιών και των γονέων μη Ρομά⁶.

3 Για μία πιο εμπεριστατωμένη ανάλυση, σε θέματα προστασίας των μειονοτικών ομάδων, κατά τις παραδεγεγμένες αρχές του Διεθνούς Δικαίου, βλ. Διακοφωτάκης, Ι. Γ., *Περί μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο*. (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001) όπως και Κατσιγιάννη-Παπακωνσταντίνου, Μ., *Η προστασία των μειονοτήτων στη διεθνή και ευρωπαϊκή έννομη τάξη*. (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007).

4 Ντούσας, Δ., *Rom και φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα*. Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης. (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 1997), 119. Σε αυτό το σημείο, ο συγγραφέας διαχωρίζει τους αναλφάβητους σε α) οργανικά αναλφάβητους, οι οποίοι είναι αυτοί οι οποίοι δεν έχουν πάει στο σχολείο και β) λειτουργικά αναλφάβητους, οι οποίοι είναι αυτοί οι οποίοι πήγαν σε ορισμένες τάξεις του σχολείου και εν συνεχεία, το εγκατέλειψαν.

5 Αναλυτικότερα, βλ. Ζαϊμάκης, Γ., *Κοινωνική Εργασία και τοπικές κοινωνίες. Ανάπτυξη, συλλογική δράση, πολυπολιτισμικότητα*. (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2002), 205.

6 Γενικότερα, βλ. Διβάνη, Λ., *Η κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα*. (Αθήνα: Εθνική Επιτροπή

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι, η κατάδειξη αφενός όλων εκείνων των ενεργειών που έχουν λάβει χώρα από το Συμβούλιο της Ευρώπης στο ευαίσθητο ζήτημα της εκπαίδευσης των Ρομά, και δε στο ζήτημα της ανισότητας στην εκπαίδευση και της φυλετικών διακρίσεων και αφετέρου η παράθεση της σχετικής με το προαναφερθέν ζήτημα, νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Η θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης απέναντι στο ζήτημα της ανισότητας και του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση των Ρομά.

Το ζήτημα της ανισότητας στην εκπαίδευση και της ύπαρξης ιδιάζοντα φυλετικού διαχωρισμού των Ρομά, αποτελεί ειδικό ζήτημα το οποίο ανάγεται σε εθνικό, ευρωπαϊκό όπως και σε διεθνές επίπεδο. Από πλευράς της, η ΕΕ θεωρεί ότι η εν λόγω εθνοτική μειονότητα διέπεται, εκ θεμελίων, από έντονες διακρίσεις και υψηλό ποσοστό κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπρόσθετη θεώρηση της είναι ότι τα κράτη-μέλη, στα πλαίσια της διασφάλισης της κοινωνικής ειρήνης και της σταθερότητας⁷, έχουν κοινή ευθύνη στην βελτίωση της κοινωνικής ένταξης των Ρομά, με την χρήση όλων εκείνων των μέσων και των μέτρων πολιτικής για τα οποία και διαθέτουν αντίστοιχη αρμοδιότητα.⁸

Γενικά, η Ε.Ε, έχοντας τονίσει, με σθένος, το ζήτημα της κοινής ευθύνης των κρατών μελών και των θεσμικών της οργάνων, αποσκοπεί στην ομαλότερη κοινωνική και οικονομική ένταξη των Ρομά στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Χαρακτηριστικά, μεταξύ άλλων, το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στα πλαίσια της υιοθέτησης ενός ενιαίου ευρωπαϊκού πλαισίου ενσωμάτωσης των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά μέχρι το 2020 και με δεδομένη την ρήτρα της Λισαβόνας κατά την οποία οι Ρομά πρέπει να μεταχειρίζονται όπως όλοι οι ευρωπαίοι πολίτες, τόνισε την ανάγκη

για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001).

⁷ Σακελλαρόπουλος, Θ., Υπερεθνικές κοινωνικές πολιτικές την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η κοινωνική πολιτική Διεθνών Οργανισμών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2001), 125.

⁸ Σχετικά με τις κινήσεις πολλών κρατών-μελών αναφορικά με το ζήτημα της χάραξης πολιτικής γύρω από το ζήτημα της εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά, βλ. European Commission, *Commission Staff Working Document. Roma in Europe: The Implementation of European Union Instruments and Policies for Roma Inclusion. Progress Report 2008-2010*. SEC (2010) 400 final. (Brussels, 2010).

για κατάρτιση αντίστοιχων στρατηγικών με λήψη ειδικών μέτρων και πολιτικών⁹.

Ειδικώς, το Συμβούλιο της Ευρώπης, σε γενικές γραμμές, τονίζει ότι η κοινή πολιτική σε ζητήματα εκπαίδευσης και παιδείας, αποτελεί στόχο που μπορεί να επιφέρει την μεγαλύτερη ενότητα μεταξύ των κρατών-μελών. Ειδικότερα, στόχος είναι η θεμελίωση στρατηγικών εκπαίδευσης για τους Ρομά και η καταπολέμηση του υψηλού ποσοστού αναλφαβητισμού και εγκατάλειψης των εκπαιδευτικών δομών, αποτελέσματα τα οποία εξάγονται βάσει της ύπαρξης μακροχρόνιων μορφωτικών πολιτικών οι οποίες διαχώρισαν και συνεχίζουν να διαχωρίζουν τους Ρομά από την εκπαίδευση.

Η θέση του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι ξεκάθαρη ως προς την ύπαρξη όλων των εχεγγύων για την εγκαθίδρυση της ισότητας των ευκαιριών στον τομέα της εκπαίδευσης, ύπαρξη η οποία θα πρέπει να συνοδεύεται από την προτεραιότητα του ζητήματος της εκπαίδευσης των Ρομά σε επίπεδο εθνικών πολιτικών¹⁰. Τονίζεται επιπρόσθετα ότι, είναι αναγκαία η συνύπαρξη των ορθών πολιτικών για την εκπαίδευση των Ρομά, παράλληλα με την ορθολογική άσκηση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής πολιτικής κατά του ρατσισμού και των διακρίσεων¹¹.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, ήδη από το 1969, έχει εμπεριστατωμένα ασχοληθεί με το ζήτημα της εκπαιδευτικής πολιτικής και της ανισότητας που υφίστανται οι Ρομά σχετικά με αυτή. Μεταξύ άλλων, με τη Σύσταση 563 (1969) σχετικά με την κατάσταση των Ρομά-Τσιγγάνων και άλλων νομάδων στην Ευρώπη, όπως και με τη Σύσταση 1203 (1993) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, σχετικά με την κατάσταση των Ρομά στην Ευρώπη, γίνεται ειδική αναφορά στην ανάγκη μόρφωσης των Ρομά και στην διαπίστωση ότι χρήζουν ειδικής προστασίας, ως μία από τις ελάχιστες μη εδαφικά σταθερές μειονότητες

9 Στα πλαίσια αυτά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε υπόψιν της τόσο την Οδηγία 2000/43/EC (*Racial Equality Directive*) όσο και την Οδηγία 2004/38/EC (*Directive on the Right to Move and Reside Freely*).

10 Αναλυτικότερα, βλ. Βενιέρης, Δ., Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης. Η Κοινωνική Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης. (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2002).

11 Στην Διάσκεψη της Βιέννης του 1993, εκφράστηκαν οι παραπάνω θέσεις από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Αναλυτικότερα, βλ. Leuprecht, P., «Η εκστρατεία του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας», στο Μετανάστες, ρατσισμός και ξενοφοβία. Ελληνικές και ευρωπαϊκές εμπειρίες διακρίσεων, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών και Ερευνών, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (επιμ) (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1998), 34.

στην Ευρώπη.

Σημαντική, επίσης, ήταν η Απόφαση 75/13 (1975), η οποία και συμπεριλαμβάνει διάφορες Συστάσεις αναφορικά με την Κοινωνική Κατάσταση των Νομαδικών Πληθυσμών στην Ευρώπη, η οποία υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών. Σε αυτή, τέθηκαν βαρύνουσας σημασίας ζητήματα γενικής πολιτικής, στέγασης, εκπαίδευσης, επαγγελματικού προσανατολισμού και επιμόρφωσης, υγείας, κοινωνικής προστασίας και κοινωνικής ασφάλισης. Χαρακτηριστική επίσης, ήταν η Σύσταση 4 (2000) της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη-μέλη για την εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ευρώπη. Βάσει αυτής, το Συμβούλιο θεωρεί ότι ο πληθυσμός των Ρομά, είναι πολυπληθής και ποικιλόμορφος, γεγονός το οποίο οδηγεί στη δημιουργία ευέλικτων δομών.

Επίσης, βάση των διεργασιών του Συμβουλίου, εξήχθησαν ειδικά κείμενα, τα οποία διαπίστωναν κάθε φορά την ύπαρξη ανισοτήτων στην εκπαίδευση των Ρομά, όπως και θέματα διαχωρισμών αυτών στις μορφωτικές βάσεις. Ειδικότερα, το Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας Συνερχομένων στα Πλαίσια του Συμβουλίου Σχετικά με τη Σχολική Φοίτηση των Παιδιών των Τσιγγάνων και Πλανοδίων της 22/05/1989 (89/C/153/02), το οποίο θεωρούνταν ότι κάλυπτε το ζήτημα της μόρφωσης των παιδιών Ρομά για τα κράτη της ΕΕ, όπως και τα Ψηφίσματα 125 (1981), 249 (1993) και 16 (1995), καταδείκνυαν κάθε φορά τα ειδικά ζητήματα της εκπαίδευσης της εν λόγω μειονότητας.

Γνώμονας, επίσης, στην προσπάθεια που καταβάλλει το Συμβούλιο για την πάταξη του φυλετικού διαχωρισμού στους Ρομά, διαδραμάτισαν τόσο η Σύσταση 11 (1995) του Συμβουλίου Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης για την Κατάσταση των Ρομά-Τσιγγάνων στην Ευρώπη, όσο και η Σύσταση Γενικής Πολιτικής Νο. 3 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας για την Καταπολέμηση του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας σε βάρος των Ρομά στην Ευρώπη, αλλά και οι διεργασίες του Συμβουλίου της Πολιτιστικής Συνεργασίας για την έκδοση της Εκθέσεως «Τσιγγάνοι και Πλανόδιοι» του 1985, η οποία ενημερώθηκε το 1994 από τις Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και το υπόμνημα MG-S-ROM (90) 11 της Ομάδας Εμπειρογνομόνων για τους Ρομά, με τίτλο «Έγγραφο Μορφωτικής Πολιτικής για τα Παιδιά Ρομά: Στρατηγικά στοιχεία μορφωτικής πολιτικής για τα παιδιά Ρομά στην Ευρώπη».

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν υφίστανται, όμως, αρκετά και αξιόπιστα στοιχεία στο ζήτημα του φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση για τους Ρομά. Βάσει όμως καταγεγραμμένων εκθέσεων, υφίστανται γεγονότα τα οποία οδηγούν αναπόφευκτα στην κατάδειξη του φαινομένου. Ειδικότερα,

λόγω ισχυρών αντιδράσεων τόσο από γονείς μαθητών μη Ρομά όσο και από τις τοπικές αρχές, οι Ρομά οδηγούνται στον ουσιαστικό διαχωρισμό τους στον τομέα της εκπαίδευσης. Αυτό φαίνεται, μέσω του ουσιαστικού διαχωρισμού τους μέσω της φοίτησης τους σε ξεχωριστά σχολεία και αίθουσες, πρακτική η οποία διογκώνεται λόγω της υιοθέτησης των εν λόγω πρακτικών από τις αρχές.

Ο φυλετικός διαχωρισμός, όπως αναφέρθηκε, διαφαίνεται μέσω της δημιουργίας ειδικών σχολικών αιθουσών αποκλειστικά για τους Ρομά, από τη μία πλευρά και από την άλλη, μέσω της λεγόμενης «λευκής φυγής» ατόμων από τις αίθουσες που φοιτούν παιδιά Ρομά. Σε αυτά, έρχονται να προστεθούν η δυσκολία παρακολούθησης των μαθημάτων, η διαφορετικότητα της γλώσσας, η σύναψη γάμων σε μικρή ηλικία, οι επαγγελματικές ενασχολήσεις, οι ρατσιστικές διακρίσεις, η κοινωνική απομόνωση και ο νομαδικός τρόπος ζωής, σημεία τα οποία τονίστηκαν τόσο στην 1η Σύνοδο Κορυφής για τους Ρομά, η οποία έλαβε χώρα στις 16/09/2008 στις Βρυξέλλες, όσο και στη 2η Σύνοδο Κορυφής για τους Ρομά, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 08-09/04/2010 στην Κόρδοβα της Ισπανίας, στα πλαίσια της ισπανικής προεδρίας του Συμβουλίου.

Ειδικότερα, στην 1η Σύνοδο Κορυφής για τους Ρομά, τονίστηκε ιδιαίτερα η ευθύνη που φέρουν τόσο τα κράτη-μέλη όσο και η ΕΕ, στο σύνολό της, στο ζήτημα της εκπαίδευσης των Ρομά, ενώ τονίστηκε η ανάγκη στενότερης συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων μερών στο ζήτημα αυτό, στα πλαίσια, όμως του σεβασμού της ιδιαιτερότητας της γενικότερης κουλτούρας των Ρομά.

Αντίστοιχα, στην 2η Σύνοδο Κορυφής για τους Ρομά, στα πλαίσια και του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας για τους Ρομά, διαπιστώθηκε μία, εν μέρει, πρόοδος από το 2008 και έπειτα, καθώς διαπιστώθηκε μία μορφή συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών και των κοινοτήτων των Ρομά, όμως αναφέρθηκαν, εξίσου, και τα έντονα προβλήματα που αντιμετωπίζει η εν λόγω μειονότητα. Στην συγκεκριμένη Σύνοδο, τονίστηκε, επιπρόσθετα, η ανάγκη για περαιτέρω συνεργασία των κρατών-μελών για την επίλυση των γενικότερων προβλημάτων που αφορούν τους Ρομά.

Πρόσφατα δε, στην 3η Σύνοδο Κορυφής, που διοργανώθηκε στις 04/04/2014 στις Βρυξέλλες, τονίστηκε η ανάγκη για μία ολιστική προσέγγιση και μία συνολική διαχείριση των προβλημάτων που ανακύπτουν από τις διακρίσεις που υφίστανται οι Ρομά. Με κατοχυρωμένη, στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, την δυνατότητα ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων, τονίστηκε πως οι Ρομά δεν αποτελούν πρόβλημα απειλής του κοινωνικού κράτους.

Συγκεντρωτικά, όλες οι Σύνοδοι Κορυφής για τους Ρομά, ανέδειξαν τα προβλήματα τα οποία υφίσταται η μειονότητα των Ρομά, σχετικά

με ζητήματα εκπαίδευσης και ανισότητας σε αυτήν, ενώ στο πλαίσιο της Στρατηγικής για την Ευρώπη του 2020, ενταχθέν ζήτημα είναι το ζήτημα της αξιοποίησης του δυναμικού των κοινοτήτων των Ρομά για την υποστήριξη της ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς, στρατηγική η οποία εντάσσεται και στους στόχους της δεκαετίας Ρομά 2005-2015.

Γενικότερα, θα μπορούσε να ειπωθεί πως το Συμβούλιο, θεωρεί ότι πρέπει να υπάρξει μία ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών δομών των παιδιών Ρομά και της βελτιστοποίησης της ποιότητας και της πρόσβασης στην εκπαίδευση, μέσα από την ορθότερη χάραξη της κοινωνικής πολιτικής και ειδικότερα, μέσα από τη δημιουργία ειδικών εθνικών εκπαιδευτικών πλάνων, πράγμα το οποίο εφαρμόζεται μέσα από τη συμμετοχή των κρατών μελών σε αυτά. Επιπρόσθετα, θεωρείται απαραίτητη η χρήση των Ανοιχτών Μεθόδων Συντονισμού μεταξύ των κρατών μελών¹², η οποία στα πλαίσια της δράσης του Συμβουλίου, θα έχει ως αποτέλεσμα την καλύτερη και ποιοτικότερη πρόσβαση στην εκπαίδευση, την κατάργηση των ειδικών εκπαιδευτικών δομών για τους Ρομά όπως και την οικονομική, την κοινωνική και την εκπαιδευτική τους ανάπτυξη.

Τα διάφορα ευρωπαϊκά προγράμματα, τα οποία προέρχονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ, την χρήση των οποίων από τα κράτη μέλη ενθαρρύνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο, στοχεύουν στην άρση του φυλετικού διαχωρισμού των Ρομά και στην ένταξη αυτών στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, μέσω, αρχικά, της βελτίωσης των ποσοστών εγγραφής στις σχολικές αίθουσες. Στην προσπάθεια αυτή, σημαντική είναι η υποστήριξη του Δικτύου EURoma, το οποίο έχει ως στόχο την προώθηση της χρήσεως των Διαρθρωτικών Ταμείων, την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών που αφορούν τους Ρομά και την προώθηση της ένταξής τους στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Επίσης, αρωγοί των προσπαθειών της ΕΕ στο ζήτημα της εκπαίδευσης, πέραν των Διαρθρωτικών Ταμείων, είναι το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το οποίο στηρίζει την απασχόληση και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και υποβοηθά την καλύτερευση της εκπαίδευσης, το Πρόγραμμα PROGRESS, το οποίο χρηματοδοτεί δραστηριότητες ευαισθητοποίησης με απώτερο στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των Ρομά, το Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης, το Πρόγραμμα Νεολαία εν Δράσει, το Πρόγραμμα Πολιτισμός, το Πρόγραμμα Roma SOURCE που σχετίζεται

12 Dela Porte, C., Pochet, P., Room, G., Συγκριτική αξιολόγηση του κοινωνικού χώρου, άσκηση πολιτικής και η νέα διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, Πετμεζίδου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ) (Επιστημονική Εταιρία Κοινωνικής Πολιτικής. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας, 2004), 266-268.

με την ομαλότερη κοινωνική ένταξη των Ρομά κ.α.

Χαρακτηριστική δε υπήρξε η προσπάθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης, από κοινού με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όργανα τα οποία το 2011 αποφάσισαν να προχωρήσουν στην βελτίωση της θέσεως της μειονότητας των Ρομά στον ευρωπαϊκό χώρο, μέσω της υιοθέτησης του θεσμού των Διαμεσολαβητών Ρομά (Romed). Η συμφωνία αυτή αφορούσε την παροχή κατάρτισης ατόμων που προέρχονται από κοινότητες Ρομά και διαθέτουν καλή γνώση των ζητημάτων που σχετίζονται με την εν λόγω μειονότητα, ώστε να εργασθούν ως διαμεσολαβητές μεταξύ των Ρομά και διάφορων κρατικών οργάνων.

Σημαντική, έπειτα, και συμπληρωματική των παραπάνω, καθίσταται η Πλατφόρμα της ΕΕ για την Ένταξη των Ρομά, στόχος της οποίας είναι η συμβολή ώστε οι ήδη υπάρχουσες διαδικασίες χάραξης πολιτικής σε ευρωπαϊκό, διεθνές και εθνικό επίπεδο να αποκτήσουν την μεγαλύτερη δυνατή συνοχή και να εμπνεόνται από την μέγιστη αποτελεσματικότητα. Η εν λόγω Πλατφόρμα, είναι απόρροια των βασικών συμπερασμάτων του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ που διεξήχθη τον Δεκέμβριο του 2008, το οποίο ακολούθησε την 1η Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής για τους Ρομά.

Η πρώτη σύσκεψη της Πλατφόρμας έλαβε χώρα στην Πράγα στις 24/04/2009, στην οποία συμμετείχαν περίπου 70 ενδιαφερόμενα μέρη, κατά τη διάρκεια της Προεδρίας της Τσεχίας. Στην εν λόγω σύσκεψη υιοθετήθηκαν το σύνολο των 10 Κοινών Βασικών Αρχών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εντάξεως των Ρομά, αρχές οι οποίες προσαρτήθηκαν από τους Υπουργούς Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων των κρατών-μελών, στις 08/06/2009, στα συμπεράσματα αναφορικά με την ένταξη των Ρομά.

Η δεύτερη συνεδρίαση της Πλατφόρμας έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες στις 28/09/2009, συνεδρίαση, η οποία κινήθηκε στα πλαίσια της πρώτης συνόδου, η οποία όμως, έδωσε περαιτέρω σημασία στα ευαίσθητα ζητήματα της εκπαίδευσης των Ρομά όπως και στα προβλήματα που ανακύπτουν στον τομέα αυτό, τονίζοντας την προτεραιότητα του ζητήματος στα κράτη-μέλη. Η τελευταία, ένατη, συνεδρίαση της Πλατφόρμας διεξήχθη στις 16-17/03/2015 στις Βρυξέλλες. Στην εν λόγω, συζητήθηκαν τόσο η ανάγκη για περαιτέρω ενδυνάμωση των πολιτικών και των πρακτικών που αφορούν την άρση των διακρίσεων κατά των Ρομά όσο και η υψηλή θέση που κατέχουν οι Ρομά τόσο στην ατζέντα της ΕΕ όσο και των κρατών μελών της.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, όπως αναφέρθηκε, υιοθέτησε στις 12/05/2009, ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία μεταξύ των

κρατών μελών σχετικά με την ενίσχυση των συστημάτων τους στους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης το οποίο θα καλύπτει την περίοδο έως το 2020. Σχετικά με το ζήτημα της εκπαίδευσης, πρόγραμμα το οποίο συμπεριλαμβάνει και τους Ρομά, το Συμβούλιο υιοθέτησε κοινούς στόχους, οι οποίοι έχουν να κάνουν με τη συμμετοχή των ατόμων σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, την μείωση των μαθητών με χαμηλές σχολικές επιδόσεις στο 15%, την αύξηση των ατόμων που συμμετέχουν στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο 40%, την μείωση των ατόμων, μεταξύ αυτών και των Ρομά, που εγκαταλείπουν πρόωρα τις εκπαιδευτικές δομές στο 10% και τέλος, την ένταξη του 95% των παιδιών ηλικίας μέχρι τεσσάρων ετών στην προσχολική εκπαίδευση.

Τέλος, σημαντικό είναι να αναφερθεί το Ψήφισμα της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις 21/06/2010, με το οποίο εγκαινίασε την νέα εκστρατεία του για την προστασία και την ευαισθητοποίηση για τους Ρομά, με την ονομασία «*Dosta*». Στο εν λόγω Ψήφισμα, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, τόνισε ότι η ζωή των Ρομά, σε όλους τους ενδιαφερομένους τομείς, έχει βελτιωθεί ελάχιστα, ζητώντας περαιτέρω λήψη πρόσθετων μέτρων από τα κράτη-μέλη, ώστε να βελτιωθεί η θέση των Ρομά.

Ειδικότερα, τονίζεται από τη Συνέλευση ότι παρά τις προσπάθειες που έχουν λάβει χώρα μέχρι τη στιγμή που γίνεται λόγος, τα αποτελέσματα τα οποία αφορούν την καλύτερευση των συνθηκών ζωής των Ρομά, είναι κάτι περισσότερο από πενιχρά. Κατόπιν αυτού, οι βουλευτές, ζητούν από τα κράτη-μέλη τη λήψη επιπρόσθετων μέτρων για τους Ρομά ενάντια στις διακρίσεις, καλύτερη πρόσβαση στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης, καταδίκη των καταναγκαστικών στερήσεων, καλύτερες συνθήκες διαβίωσης με πρόσβαση σε πόσιμο νερό και ηλεκτρικό ρεύμα, προστασία των καταυλισμών από επιθέσεις τρίτων όπως και πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα και την καταπολέμηση των διακρίσεων σε αυτή.

Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για το ζήτημα της ανισότητας και της φυλετικής διάκρισης των Ρομά στην εκπαίδευση.

Στον δρόμο που χαράζει το Συμβούλιο της Ευρώπης, έρχεται να προστεθεί η προσπάθεια που καταβάλλεται από το ΕΔΔΑ, το οποίο σε ζητήματα φυλετικού διαχωρισμού στην εκπαίδευση των Ρομά, έχει να επιδείξει σημαντικό έργο, χωρίς να παραγκωνίζεται το συνολικό έργο του Δικαστηρίου σε ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος περί της συγκεκριμένης μειονότητας. Στο ΕΔΔΑ έχουν εκδικαστεί σημαντικές αποφάσεις στις

οποίες εμπλέκονται άτομα Ρομά, σχετικά με το ζήτημα του διαχωρισμού στην εκπαίδευση, αποφάσεις, οι οποίες έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον και για το ελληνικό κράτος.¹³

Πρώτη σημαντική απόφαση του ΕΔΔΑ, για θέματα διαχωρισμού στην εκπαίδευση των Ρομά, είναι η απόφαση *D.H. and Others κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας* (2007), βάσει της προσφυγής υπ. αρ. 57325/2000. Η εν λόγω απόφαση έχει να κάνει με το ζήτημα της τοποθέτησεως δεκαοκτώ παιδιών Ρομά, την χρονική περίοδο 1996-1999, σε ειδικά σχολεία στην περιοχή της Ostrava της Τσεχίας, ύστερα από αποφάσεις που έλαβαν οι διευθυντές των ειδικών αυτών σχολείων, καθώς θεωρήθηκε ότι τα τελευταία έχουν μειωμένες ικανότητες αντίληψης εν συγκρίσει με τα άλλα παιδιά.

Δεκατέσσερα άτομα εκ των προσφευγόντων ζήτησαν επανεξέταση του ζητήματος από το ειδικό τμήμα του Υπουργείου Παιδείας της Τσεχίας, με το σκεπτικό, αφενός ότι, οι εν λόγω τοποθετήσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν αναξιόπιστες και, αφετέρου, ότι οι γονείς των ανηλίκων Ρομά, δεν είχαν λάβει πλήρη γνώση του ζητήματος. Η συγκεκριμένη αίτηση απορρίφθηκε από το αρμόδιο Τμήμα, με το σκεπτικό ότι οι τοποθετήσεις είχαν γίνει σύμφωνα με τους καταστατικούς κανόνες και τον εσωτερικό κανονισμό των εν λόγω σχολείων. Επιπρόσθετα, κάποιοι εκ των προσφευγόντων, άσκησαν προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο του κράτους, με τον ισχυρισμό ότι η τοποθέτηση των παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία, συνιστά φυλετικό διαχωρισμό και αντίστοιχη διάκριση, προσφυγή η οποία και απορρίφθηκε, αντίστοιχα, στις 20/10/1999.

Η απόφαση του ΕΔΔΑ, θεμελιώθηκε στο γεγονός ότι η τοποθέτηση παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία, εφόσον δεν υπήρχαν διανοητικά προβλήματα ή μαθησιακές δυσκολίες, παρεμπόδιζε την περαιτέρω εξέλιξή τους στην εργασιακή τους ζωή. Το ΕΔΔΑ στήριξε την απόφασή του στο άρθρο 14 ΕΣΔΑ περί της απαγόρευσης διακρίσεων, σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Ι ΕΣΔΑ περί του δικαιώματος στην εκπαίδευση, δικαιώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τους προσφεύγοντες.

Δεύτερη, σημαντική, απόφαση του ΕΔΔΑ είναι η Υπόθεση *Sampanis and Others κατά Ελλάδος* (2008), βάσει της προσφυγής υπ. αρ. 32526/2005. Διάδικοι στην παραπάνω υπόθεση ήταν ένδεκα γονείς δεκαοκτώ παιδιών Ρομά του καταυλισμού στο Ψάρι Ασπροπύργου όπως και το Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών του Ελσίνκι. Σύμφωνα με την εν λόγω υπόθεση, τα εν λόγω παιδιά δεν εγγράφηκαν για το σχολικό έτος 2004-

13 Μεταξύ πολλών αποφάσεων του ΕΔΔΑ, βλ. *Petropoulou-Tsakiris* κατά Ελλάδος (αριθμ. προσφ. 44803/2004), *Karagiannopoulos* κατά Ελλάδος (αριθμ. προσφ. 27850/2003), *Mpekos-Koutropoulos* κατά Ελλάδος (αριθμ. προσφ. 15250/2002) κ.ά.

2005, στην προβλεπόμενη σχολική τάξη του 12ου Δημοτικού Σχολείου στον Ασπρόπυργο Αττικής, αλλά τοποθετήθηκαν χωρίς επίσημη απόφαση, σε ειδικές τάξεις, σε κτίριο το οποίο αποτελούσε παράρτημα του κυρίως σχολικού κτιρίου, σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από αυτό.

Σύμφωνα με την προσφυγή, οι διευθυντές των δύο σχολείων της περιοχής αρνήθηκαν την εγγραφή των παιδιών Ρομά με την αιτιολογία ότι δεν είχαν λάβει οι ίδιοι σχετικές περί του θέματος οδηγίες από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, παρά το γεγονός ότι είχαν προηγηθεί, αφενός αναλυτικό δελτίο τύπου από την ηγεσία του Υπουργείου, περί της ιδιάζουσας σημασίας της ένταξης των παιδιών Ρομά στο εθνικό σύστημα παιδείας τον Αύγουστο του 2004 και αφετέρου επίσκεψη του Υφυπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και εκπροσώπου του Ελληνικού Παρατηρητηρίου Συμφωνιών του Ελσίνκι, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους στην περιοχή όπου και διαπιστώθηκε η σχετική παράβαση.

Στις 09/06/2005, ύστερα από σχετική πρωτοβουλία του Συνδέσμου για τον Συντονισμό των Οργανώσεων και των Κοινοτήτων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ρομά στην Ελλάδα, είκοσι τρία παιδιά Ρομά, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών για τα οποία είχε ασκηθεί προσφυγή, έκαναν εγγραφή για το σχολικό έτος 2005-2006. Όμως, κατά την διάρκεια του Σεπτεμβρίου και του Οκτωβρίου του ίδιου έτους, οι γονείς των παιδιών μη Ρομά, διαμαρτυρήθηκαν για την εγγραφή των παιδιών Ρομά στο σχολείο, το οποίο εν συνεχεία απέκλεισαν, ζητώντας από την διεύθυνση να μεταφέρει τα παιδιά Ρομά σε διαφορετικό κτίριο. Οι αστυνομικές αρχές επενέβησαν πολλές φορές ώστε να αποτραπούν τα επεισόδια εις βάρος των παιδιών Ρομά και στην γενικότερη διατήρηση της τάξεως.

Στην εν λόγω απόφαση, το ΕΔΔΑ υποστήριξε ότι η Ελλάδα παραβίασε, όπως και στην παραπάνω απόφαση, το άρ. 14 ΕΣΔΑ περί της απαγόρευσης διακρίσεων για την άσκηση των δικαιωμάτων που περιέχονται στην σύμβαση, σε συνδυασμό με το άρ. 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Ι ΕΔΣΑ περί του δικαιώματος στην εκπαίδευση καθώς και το άρ. 13 ΕΣΔΑ περί του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής. Στην εν λόγω απόφαση, το ΕΔΔΑ, υποστήριξε ότι η προβληματική τέτοιου είδους υποθέσεων, δεν εστιάζεται στην λανθασμένη ή μη εφαρμογή του εκάστοτε εκπαιδευτικού πλαισίου αλλά στο ευρύτερο κοινωνικό πλέγμα, το οποίο επιδρά με τρόπο καθοριστικό στο επίπεδο παρεχόμενης ή μη εκπαίδευσης σε παιδιά Ρομά. Το ελληνικό κράτος καταδικάστηκε για την μη εγγραφή παιδιών Ρομά σε σχολείο κατά τη σχολική χρονιά 2004-2005 και για την τοποθέτησή τους χωρίς κανένα ειδικό κριτήριο σε ξεχωριστές τάξεις οι οποίες βρισκόταν εκτός του σχολείου.

Επίσης, σημαντική απόφαση του ΕΔΔΑ για την άρση της φυλετικής διάκρισης στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά ήταν η πρόσφατη απόφαση *Oršuš and Others κατά Κροατίας* (2010), βάσει της προσφυγής υπ.αρ. 15766/2003. Η συγκεκριμένη προσφυγή η οποία κατατέθηκε από δεκαπέντε μαθητές Ρομά, εκπροσωπούμενοι από το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Δικαιώματα των Ρομά, την Κροατική Επιτροπή Ελσίνκι όπως και την Πρωτοβουλία για Δικαιοσύνη του Ιδρύματος Ανοικτή Κοινωνία, με παρέμβαση του Ελληνικού Παρατηρητηρίου των Συμφωνιών του Ελσίνκ¹⁴, εκπροσώπων της Σλοβακίας και της ΜΚΟ Interights.

Σύμφωνα με την εν λόγω υπόθεση, θεωρήθηκε παράνομη η ένταξη παιδιών Ρομά σε διαφορετικές τάξεις στο σχολείο, στο οποίο φοιτούσαν παιδιά κροατικής εθνικής καταγωγής. Το πρόσχημα ήταν ότι τα παιδιά Ρομά δεν είχαν επάρκεια γνώσης της κροατικής γλώσσας, η γνώση της οποίας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί από την κροατική πλευρά, με την τοποθέτηση των παιδιών αυτών σε ειδικές αίθουσες διδασκαλίας.

Ειδικότερα, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η παράνομη τοποθέτηση των παιδιών Ρομά σε διαφορετικές τάξεις, αφενός παραβιάζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση, βάσει και των σχετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ, μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, και αφετέρου προκαλεί έντονες ψυχολογικές, συναισθηματικές και εκπαιδευτικές βλάβες και τάσεις γκετοποίησης. Επιπρόσθετα, επισημάνθηκε ότι η τοποθέτηση των παιδιών Ρομά σε διαφορετικές αίθουσες, δεν πραγματοποιήθηκε με βάση την προηγούμενη αξιολόγηση της γνώσης της κροατικής γλώσσας, ενώ κατά την διάρκεια της φοίτησης των εν λόγω παιδιών, υποστηρίχθηκε ότι δεν έλαβαν καμία εξειδικευμένη διδακτική υποστήριξη, ενώ ορισμένοι εκ των προσφευγόντων, δεν ενσωματώθηκαν, ακόμη και μετά την ικανοποιητική γνώση της κροατικής γλώσσας. Οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων κατέληγαν στο ότι τα εν λόγω παιδιά είχαν πέσει θύματα διακριτικής μεταχείρισης αποκλειστικά λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής.

Αναλυτικότερα, το ΕΔΔΑ, ύστερα από πολλαπλές αναφορές σε κείμενα του

14 Στην εν λόγω υπόθεση, το Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών του Ελσίνκι, ανέπτυξε μία ισχυρή επιχειρηματολογία, βάσει της υποχρέωσης, εκ του Διεθνούς Δικαίου, που έχουν τα κράτη σχετικά με την επαρκή παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά Ρομά, χωρίς να υφίστανται διακρίσεις. Επίσης, έγινε αναφορά στην εγκύκλιο του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (αρ. πρ. Φ.1.Τ.Υ/1254/126877/Γ1-03/10/2008) με θέμα «Προγράμματα για την ενεργό ένταξη Παλιννοστούτων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο Εκπαιδευτικό μας Σύστημα», θεωρώντας το Ελληνικό Παρατηρητήριο Συμφωνιών του Ελσίνκι ότι τα στοιχεία της εν λόγω εγκυκλίου εμπεριέχουν όλα εκείνα τα στοιχεία που είχαν τονιστεί από το ΕΔΔΑ στην Υπόθεση *Sampanis and Others* κατά Ελλάδος, από την μία πλευρά, ενώ από την άλλη, θεωρήθηκε ότι τα στοιχεία της εγκυκλίου βρίσκονται σε πλήρη συμφωνία με τις παρατηρήσεις του ΕΔΔΑ στην τρέχουσα υπόθεση.

Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΗΕ, θεώρησε ότι η ένταξη μαθητών Ρομά σε σχολικές τάξεις, στις οποίες η διδακτέα σχολική ύλη ήταν περί του 30% περιορισμένη εν συγκρίσει με τις κανονικές σχολικές τάξεις, αποτελεί αναιτιολόγητη παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Η απόφαση, θεμελιώθηκε στο γεγονός ότι, τα παιδιά Ρομά, εντάχθηκαν σε ειδικές σχολικές τάξεις, χωρίς όμως να γίνει αξιολόγηση των γνωσιακών τους ικανοτήτων ή η χρήση και γνώση της κροατικής γλώσσας.

Οι προσφεύγοντες, υποστήριξαν ότι η ξεχωριστή δημιουργία σχολικών τμημάτων αποκλειστικά και μόνο για τους Ρομά, παραβιάζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση, προκαλώντας, ειδικότερα, έντονη ψυχολογική, ηθική και εκπαιδευτική βλάβη, στα ευρύτερα πλαίσια του κοινωνικού αποκλεισμού. Το Δικαστήριο κατέληξε, εν τέλει οριακά, στην απόφαση περί διάκρισης λόγω εθνοτικής καταγωγής, στηρίζοντας την απόφασή του, όπως και στις παραπάνω αποφάσεις, στο άρ. 14 ΕΣΔΑ περί της απαγόρευσης διακρίσεων, σε συνδυασμό με το άρ. 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου Ι ΕΣΔΑ περί του δικαιώματος στην εκπαίδευση, όπως και στο άρ. 6 ΕΣΔΑ, λόγω της καθυστέρησης στην εκδίκαση των ενδίκων βοηθημάτων των προσφευγόντων.

Η εν λόγω απόφαση αποδίδει χαρακτηριστικά την θέση του ΕΔΔΑ απέναντι σε ζητήματα προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, και δε των Ρομά. Βεβαιώνεται, όμως, ότι υφίσταται ένας διχασμός του ΕΔΔΑ σχετικά με την έννοια της εφαρμογής της αρχής της έμμεσης διάκρισης, αρχή η οποία καθιερώθηκε στην απόφαση *D. H and Others κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας*, και αναπτύχθηκε περαιτέρω στην απόφαση *Samranis and Others κατά Ελλάδος*, γεγονός το οποίο διαφάνηκε ξεκάθαρα από την ισχύη πλειοψηφία στην ψηφοφορία στην απόφαση *Oršuiš and others κατά Κροατίας*.

Τέλος, θεμελιώδης υπήρξε η απόφαση *Lavidas and Others κατά Ελλάδος* (2013), βάσει της προσφυγής υπ. αριθμ. 7973/2010. Κατ' αντιστοιχία των προαναφερθέντων υποθέσεων, η προσφυγή των εναγόντων αφορούσε την φοίτηση παιδιών Ρομά στο 4ο Δημοτικό Σχολείο της περιοχής Σοφάδες Καρδίτσας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, το ΕΔΔΔ σημείωσε πως, και εν απουσία οποιασδήποτε πρόθεσης διάκρισης από την πλευρά του Κράτους, η θέση που συνίσταται στην διαίωνιση της φοίτησης παιδιών Ρομά σε δημόσια εκπαιδευτήρια, στα οποία και φοιτούν κατ' αποκλειστικότητα παιδιά Ρομά, συνιστά έλλειψη λήψης κατάλληλων μέτρων κατά του διαχωρισμού, όπως για παράδειγμα η ανακατανομή παιδιών Ρομά και σε άλλα Δημοτικά Σχολεία της ευρύτερης περιοχής των Σοφάδων.

Συγκεντρωτικά, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς το υπό εξέταση ζήτημα, θεμελιώνει την απόπειρα εξάλειψης του

διαχωρισμού στην εκπαίδευση και καταδεικνύει, παράλληλα, την κατάσταση των Ρομά, ως ειδική μειονοτική ομάδα, σε ζητήματα ανισότητας στην πρόσβαση και την παροχή εκπαίδευσης. Με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου, θεμελιώνεται η ισότητα όπως και η εξάλειψη της φυλετικά διαχωρισμένης εκπαίδευσης στα εκπαιδευτικά συστήματα, γεγονός το οποίο θα αποτελέσει μελλοντικά ένα σημαντικό άξονα διεκδίκησης των δικαιωμάτων των Ρομά.

Αντί επιλόγου.

Αποτελεί γεγονός ότι, ακόμη και σήμερα εκατομμύρια Ρομά συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα, μεταξύ πολλών, όπως οι ποικιλόμορφες διακρίσεις, η κοινωνική απόρριψη, ο κοινωνικός αποκλεισμός, εν γένει παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και μεταξύ αυτών, την αποστέρηση του δικαιώματος στην ίση εκπαίδευση, βάση φυλετικών και ρατσιστικών διαχωρισμών.

Είτε μετακινούμενοι, είτε εγκατεστημένοι, οι Ρομά αποτελούν μία ιδιαίτερη μειονότητα στα πλαίσια της οποίας η διαφορετικότητα στο σύνολο σχεδόν των τομέων της κοινωνικής τους ζωής, έρχεται να αντιπαραβάλλει την εν λόγω μειονότητα με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Σύμφωνα με πολλούς, υφίσταται μια λανθασμένη αντίληψη, κατά την οποία, η σχολική μόρφωση και οι σπουδές, γενικότερα, των παιδιών Ρομά, δεν καθίσταται αναγκαία για την ομαλή ένταξή τους στον κοινωνικό ιστό, με την ευρεία έννοια.

Όμως, μία στενότερη παρατήρηση των πραγμάτων, σχετικά με το ευαίσθητο ζήτημα της εκπαίδευσης των Ρομά, καταδεικνύει ότι υφίσταται ένα μεγάλο ποσοστό ρατσισμού απέναντι στους τελευταίους, χωρίς, βέβαια, να εκλείπουν τα φαινόμενα της οικιοθελούς ή της εξαναγκασμένης φυγής Ρομά από το εκπαιδευτικό σύστημα εν ευρεία έννοια. Στα πλαίσια αυτά, όμως, δεν γίνεται κατανοητό από το σύνολο της κοινωνίας και των υπευθύνων της εκπαίδευσης, ότι η μειονότητα Ρομά, αποτελεί ένα ξεχωριστό και ιδιάζων μειονοτικό σύνολο, μέλη της οποίας επιθυμούν να λάβουν εκπαίδευσης, δίχως διακρίσεις και δίχως ρατσιστικά φαινόμενα, η οποία, όμως, πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες, τις συνήθειες και τις αξίες που διέπουν εκ θεμελίων την εν λόγω μειονότητα.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως και η προστασία από διακρίσεις, αποτελούν διεθνώς αναγνωρισμένα δικαιώματα τα οποία εκφράζονται μέσα από τα διεθνώς παραδεδεδγμένα κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο φυλετικός διαχωρισμός και οι προσπάθειες εξάλειψης αυτού, έχουν αποτελέσει, κατά καιρούς, ζητήματα ειδικού ενδιαφέροντος από το Συμβούλιο της Ευρώπης, σκοπός του οποίου, μέσα από τις διάφορες εκδοθείσες πράξεις και μέσω της συνεργασίας, είναι ο περιορισμός του φαινομένου, στα όρια της εξάλειψης αυτού.

Η προσπάθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης και γενικότερα, των ευρωπαϊκών οργάνων απέναντι στο ζήτημα της εκπαίδευσης των Ρομά, καθίσταται μεν σαφής και έχοντας ως εχέγγυο τις πολλές στρατηγικές που έχουν κατά καιρούς συνταχθεί, θεωρείται ότι υπάρχει ένα σαφές πλαίσιο ώστε να ενθαρρυνθεί αλλά και να υποστηριχθεί η πολυπολιτισμική προσέγγιση στην εκπαίδευση των Ρομά, στα πλαίσια της καταπολέμησης της προκατάληψης και των γενικών αρνητικών στερεοτύπων, μέσω, όμως, της ανατροπής των δυσμενών συσχετισμών οι οποίοι και απομακρύνουν τους Ρομά από τις εκπαιδευτικές δομές.

Στόχος του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι το ζήτημα της άρσης των ανισοτήτων στην εκπαίδευση να αποτελέσει ζήτημα προτεραιότητας στο πλαίσιο της ευρύτερης συνεργασίας, μιας και είναι δεδομένο ότι υφίσταται ανάγκη για εκπαίδευση ποιότητας, στηριζόμενη στο πνεύμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζητώντας να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στο θέμα του πολλαπλού ρατσισμού. Αυτό δύναται να επιτευχθεί μέσω της καθολικής συμμετοχής όλων των φορέων της κοινωνίας των πολιτών και των επίσημων φορέων, για την χάραξη μιας συνολικής στρατηγικής με σκοπό την εγκαθίδρυση της ισότητας και της αναπτυξιακής συνεργασίας. Στόχος, τόσο της ΕΕ όσο και των κρατών-μελών της, πρέπει να είναι η ενεργός συμμετοχή των Ρομά στην εκπαίδευση, μέσω του τερματισμού των ρατσιστικών εκδηλώσεων και την λήψη μέτρων από τους επίσημους φορείς, με γνώμονα και την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών αναγκών των Ρομά, όχι ως μειονοτικών μελών αλλά ως οργανικών μελών του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Επίσης, οι εργασίες του ΕΔΔΑ, απέναντι στο ζήτημα της αντιμετώπισης της φυλετικής διάκρισης, έρχονται σε πλήρη διάταξη με την αντιμετώπιση του ζητήματος, σε επίπεδο ικανοποιητικό όσον αφορά τη δικανική πρακτική. Δυστυχώς, όμως, τα κράτη-μέλη που επιδέχονται των προστίμων, δεν είναι σε πλήρη θέση προς ικανοποίηση των απαιτήσεων του ΕΔΔΑ για την λύση των προβλημάτων που ανακύπτουν από τη φυλετική διάκριση των Ρομά. Με λίγα λόγια, στόχος του Δικαστηρίου μπορεί να είναι, μεν, η καταστολή όλων εκείνων των διακρίσεων που στοχεύουν τους Ρομά, διαπιστώνεται όμως, η ανάγκη για ορθότερη πολιτική πρόληψης από τα ίδια τα κράτη-μέλη.

Οι περαιτέρω μελλοντικές προσπάθειες πρέπει να υλοποιηθούν με άξονα την ανάληψη ευθυνών, την ορθότερη άσκηση κοινωνικής πολιτικής, ως ένα μείγμα θεωρητικής θεμελίωσης, διερεύνησης των κοινωνικών δεινών και του επαναπροσδιορισμού των κυβερνητικών πολιτικών¹⁵, την καλύτερη

¹⁵ Βενιέρης, Δ., Παπαθεοδώρου, Χ., «Τι είναι κοινωνικό και τι πολιτικό στην Κοινωνική Πολιτική σήμερα;» στο Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και προοπτικές, Βενιέρης, Δ., Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ) (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2003), 29.

μεθοδολογική προσέγγιση των αξιολογήσεων των δομών της μειονότητας¹⁶ για την λύση των προβλημάτων των Ρομά όπως και την κατάργηση της αντισταθμιστικής εκπαίδευσης¹⁷.

Οι κατευθύνσεις αυτές, δεν θα πρέπει να άπτονται αποκλειστικά μόνο στο ζήτημα της εκπαίδευσης, αλλά και στο ζήτημα του εκσυγχρονισμού των εκπαιδευτικών δομών της μειονότητας, με την παράλληλη ευαισθητοποίηση της Πολιτείας μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων και καλύτερευση των υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας¹⁸, για την εξάλειψη των διακρίσεων καθώς και της εξασφάλισης της πρόσβασης των Ρομά στην εκπαίδευση, στα πλαίσια της ικανοποίησης των ιδιαίτερων αναγκών της μειονότητας για τη διατήρηση της πολιτισμικής της ταυτότητας.

16 Αναλυτικότερα, βλ. Κασιμάτη, Κ., Κοινωνικός σχεδιασμός και αξιολόγηση. Μέθοδοι και πρακτικές. Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής. (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2003), 271-300.

17 Φραγκουδάκη, Α., Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο. (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1985), 87.

18 Πετμεζίδου-Τσουλουβή, Μ., Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνική πολιτική. (Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας, 1992), 38-39.